

Fortællingerne er der allerede

Af **Jens Peter Madsen**, professionel historiefortæller og lektor ved Fyns Pædagogseminarium, CVU Lillebælt. Formand for Odense Fortællekreds www.odensefortaellekreds.dk, fortæller i gruppen Børneliv, www.boerneliv.net. Læs mere på www.jenspetermadsen.dk

Fortællingerne findes allerede i vore institutioner og skoler. De findes alle steder hvor mennesker er og lever sammen. Det handler blot om at få øje på dem og at give dem plads og næring.

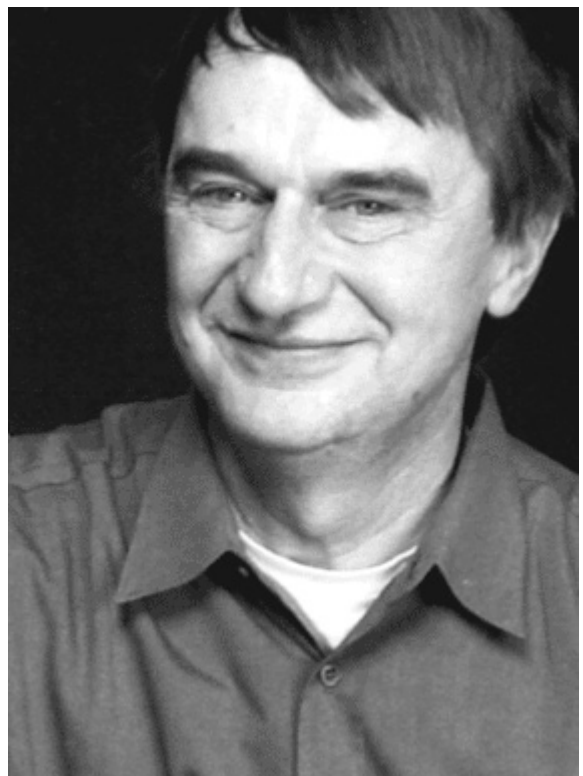
Børn bruger konstant fortællinger i deres samvær, når de leger og deler deres oplevelser med hinanden og med voksne, som giver sig tid til at lytte.

Voksne fortæller også oftere, end de selv tror. Det er mest, når de er private sammen med ægtefælle, børn og venner, men også når de er sammen med kollegaer.

Fortællinger er i denne sammenhæng den måde vi tænker og taler¹ med hinanden på om vore oplevelser og erfaringer. Når vi gør det, glider vi spontant over i en narrativ (fortællende)

kommunikationsform, som i virkeligheden er den eneste måde, vi kan bruge til at forstå og forholde os til vores egen og vore medmenneskers livsforhold. Ofte er vi ikke bevidst om det, men helt spontant bruger vi de former, strukturer og

udtryksformer, som vi kender fra de mange fortællinger, som vi selv har fået fortalt, eller som vi har lært at kende fra bøger, billeder og film.

Hvor kommer fortællingen fra?

Fortællinger findes overalt i vore institutioner og skoler, men alligevel spiller den ofte en underordnet rolle i samværet mellem børn og voksne og i det pædagogiske arbejde. Dette skyldes især to forhold: Dels det forhold, at behovet for at fortælle nok er en medfødt disposition hos alle mennesker, men at færdigheden læres gennem fortællingen og i det fortællende samvær. Dels det forhold, at mange pædagoger lader sig indfange af en anden kommunikationsform²: "den konkrete tænkning og tale", som vi bruger, når vi tager os af alle mulige fysiske og praktiske forhold, som handler om at organisere, analysere, vurdere og konkludere. Det er en helt nødvendig

kommunikationsform for den professionelle pædagog. Ikke mindst set i lyset af de krav og den virkelighed som pædagogen stilles over i forhold til myndigheder, ledelse, forældre og samfundet i det hele taget. Men hvis vi lader denne kommunikationsform overtage hele det pædagogiske arbejde, reduceres pædagogen til bleskifter, nøgleholder, oprykker, beskedgiver, protokolfører, tester og alt det andet der nu presser sig på.

Den fortællende pædagog

Pædagogen skal turde, at være fortællende i sit samvær og i sin kommunikation med andre mennesker. så der opstår samvær og kommunikationer, som ikke blot griber de andre, men også pædagogen selv. De fleste kender denne slags "stjernestunder" fra deres arbejde; situationer hvor forglemmelsen, fantasien og indlevelsen tager over og fylder samværet med glæde og begejstring. Heldigvis er der rigtig mange af den slags stunder i de fleste institutioner, men mange pædagoger kender også fornemmelsen af, at de forsvinder i travlhed, stress og udefra kommende krav.

En del pædagoger holder sig også tilbage for at give sig hen i fortællende samvær med børn og beboere, fordi de kan være bange for hvad kollegaen vil mene, og mange undlader det, fordi de er bange for at miste styringen og overblikket. Det sidste er heldigvis ikke noget virkeligt problem, fordi de fleste børn og mennesker i det hele taget godt kender forskel på den fiktion, som gælder når vi leger og fortæller, og den faktion som gælder, når vi skal korrigere, styre, forhindre eller være konsekvente.

De fleste børn har erfaringer med at kunne træde ind og ud af lege, og mange voksne husker det godt. De fleste har som regel også en god fornemmelse for, hvornår andre leger noget, og hvornår det er noget andet, der foregår. Derfor accepterer vi også uden videre, at en fortæller forlader sin fortælling et øjeblik for at ordne et eller andet praktisk forhold, som ikke kan vente, og derefter straks vender tilbage til sin fortælling igen uden at have tabt energi og intensitet. De accepterer også, at man lige bruger et øjeblik til at samle historien op, inden man igen finder intensiteten og energien.

Det er altså oftest ikke lytterne, der har et problem, men pædagogen der skal arbejde med sig selv og sin koncentrationsevne, når vi gerne vil have mere fortælling ind i vore institutioner. Det er først og fremmest pædagogen der skal gøre sig bevidst om sine forskellige roller og de kommunikations- former, som indgår i professionen, og som skal opøve sin færdighed i at skifte mellem dem alt afhængig af situationen og de pædagogiske muligheder der findes.

Og villige og taknemmelige lyttere findes der overalt, også mange der gerne hjælper på vej med kommentarer og gode råd.

Hvorfor er det så lige, at pædagoger skal gøre en særlig indsats for det fortællende samvær i vore institutioner, når det nu allerede findes.

Det hænger i min forståelse sammen med at fortælling, som så meget andet her i livet, er noget der skal læres.

Hvordan lærer vi at fortælle?

Vi lærer det først og fremmest ved at gøre det i praksis, og ved at vi har nogen der tager sig tid til at lytte til os. Engageret lytning er i sig selv en anerkendelse af den fortællende, men også af den fortællendes særlige evner som fortæller. Pædagogen kan så at sige lytte fortællingerne frem hos børnene, og fortællingerne skal nok dukke op, for børn har en god fornemmelse for at finde voksne, som er gode til at lytte.

I den forbindelse bør pædagogen huske, at man godt kan være lyttende til en fortæller, uden at man sidder og kigger direkte på vedkommende. Faktisk er denne stirren ofte mere blokerende end forløsende for en god historie. Man kan faktisk godt gå og lave noget, imens man lytter til en fortælling. Samtidig er det vigtigt at huske, at børn er mest fortællende, når de er beskæftiget med at udføre hverdagens aktiviteter og gøremål. Når de leger selvfølgelig, men også når de bliver skiftet, får mad, skal sove etc.³

Det fortællende samvær bygger på en særlig fortællekultur, som vi alle skal lære at kende og finde glæde i at efterleve. Det handler for eksempel om, at kunne vente på sin tur, at kunne være stille og lyttende når en anden fortæller, at kunne finde en slutning på sin fortælling, at kunne skabe en nødvendig klarhed om (hvem, hvad, hvor og hvornår) eller at kunne inddrage andre i sin fortælling og sikre at alle der er til stede kan følge med.

Hvad og hvordan skal vi fortælle?

Pædagogen lærer også børn at fortælle ved selv at fortælle for dem. Når pædagogen fortæller for børn, giver hun noget af sig selv, sine værdier og erfaringer med livet, og hun overleverer en fortælletradition, som er overleveret mellem mennesker gennem tiderne. Det er derfor vigtigt, at pædagogen fortæller historier, som hun selv oplever som betydningsfulde. Det behøver ikke at være noget vældigt højtideligt, men det er efter min opfattelse vigtigt, at pædagogen tænker over hvad hun fortæller og hvorfor.

I dag er de fleste fortællinger (historier) skrevet ned i bøger eller sat i billeder. Det betyder at samværet om fortællingen tabes, men på den anden side betyder det også at mange gode historier ikke bliver glemt. Det betyder også, at ansvaret for overleveringen af de "gode historier" også kan løses af den pædagog, som vælger at formidle dem i form af oplæsning. Med overleveringen af fortælletraditionen får lytteren adgang til et større udvalg af fortællegenrer (eventyr, myter, sagn etc.), fortællingers opbygning og fortællende sprog- og udtryksformer, som lynhurtigt og umærkeligt kan inddrages i vedkommendes egne fortællinger. Her kan pædagogen igen være til nytte gennem sin anerkendelse af de gode fortælleforsøg og ved at give ideer til, hvordan problemer kan løses, eller mangler kan udbedres. Det sker i min erfaring bedst gennem narrative spørgsmål, som spørger til de handlinger, som er drivkraften i alle fortællinger "hvad skete der så?" "hvad gjorde (tænkte, følte etc.) du så? " eller om orienteringen "hvem var der - hvor var det eller hvornår? ". Spørgsmål, som ikke fremmer fortællinger er typisk dem, der spørger om forklaringer og årsager "hvorfor gjorde du det?" "hvordan

kunne det ske?" etc. De fører som regel ud af fortællingen og ind i den ikke-narrative kommunikation.

Hvorfor er det vigtig at være god til at fortælle?

Svaret er sådan set indlysende, for vi ved alle, at den der er god til at fortælle, også er den som har mange tilhørere. Vi kender dem fra personalerummet, fra festerne og hvor vi nu ellers træffer folk der er gode til at fortælle. Det er dem der fører ordet, dem der kan få andre til at lytte og kan få andre til at grine. De færdigheder, som de råder over, har fået en stadigt tiltagende betydning i det moderne samfund.

Det skyldes, at det moderne menneske er mere frit stillet og uafhængig af sin sociale arv, af arbejdsforhold, familien og lokalsamfundet. Før i tiden var de fleste mennesker dybt integreret i familiære, sociale og arbejdsmæssige sammenhænge, som havde sin egen kultur, samværsformer og ikke mindst egne fælles fortællinger. Og selv om man var bundet af disse fortællinger, så var man også en del af dem, og man var noget alene på grund af dem. Det moderne menneske skal i langt højere grad selv skabe og selv bære sin fortælling i mange og skiftende sociale sammenhænge og i de mange netværk, det har mulighed for at optræde i. Og modsat, vil det menneske, som ikke behersker fortællende kommunikation få meget svært ved at begå sig i det moderne samfund.

Det er netop det forhold, der efter min opfattelse gør, at det fortællende samvær og udviklingen af fortællekompetencen, får en stadig stigende betydning.

Det kan derfor virke underligt, at netop fortællingen og det fortællende samvær har så lav prioritet, i den politiske debat om fremtidens institutioner, skoler og samfund.

¹ Jerome Bruner; Professor i Psykologi: Uddannelseskulturen, 2003

"Det ser ud til at mennesker organiserer og håndterer deres viden om verden på to alment udbredte måder, som endda også bruges til at strukturere deres umiddelbare oplevelser. Den ene synes at være specialiseret til at tage sig af "fysiske", den anden til at tage sig af mennesker og deres forhold. Disse to er almindeligvis kendt som logisk - videnskabelig tænkning og narrativ tænkning. Side 94-95

² Jerome Bruner, samme citat

³ Vibeke Aukrust (norsk) "Fortællinger fra stellerrommet", refereret i "Det Narrative fra metapsykologi til puslebord" 1997 Kroghs Forlag

For den som vil læse mere og have adgang til mere inspiration, forslag og ideer er der meget godt at hente i:

- Tidsskriftet 0 – 14: Tema: Fortæl en historie, nr. 4 2006

For den som har brug for mere baggrund og flere ideer:

- Jackie Mørch Wrigley og Niels Mors: "Børn og fortællinger", Klim 2007
- Lene Brok: "Fortæl! Fortæl!", Akademisk Forlag 2005
- Viggja Bro: "Orkanens Øje", Drama 1996

Og for den der vil fordybe sig og studere:

- Jerome Bruner: "Mening i handling", Klim 1999
- Jerome Bruner: "Uddannelseskulturen", Hans Reitzels Forlag 1998
- Jerome Bruner: "At fortælle historier i juraen, i litteraturen og i livet", Alinea 2004